

79. Երկուս զազանք, ինձ կամ ընձառիւծ, ահարկուս այօք և կզակօք:

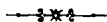
80. Այլեւայլ կենդանեաց փոքր պատկերք, Միեղջերու, Բորենի, և այլն, որք սու վորարար աւետարանի Խորանաց եզերքն. բուսմ նկարուին:

81. Զորս Թռչունհիք, և երկուս զարգա. խառն Թռչունք:

82. Քրիստոս բազմեալ, զոր երկու ծընկածալ հրեշտակք վերցընեն. վերեւ գրուած

է, եթէ ոչ ի հաւաքողէն, այլ հինկեկ. Տեւսիրն Ենովքայ: Ներքեւն այլ նոյն ոճով գրուած և նկարագծեալ կիսանձը յայտնող. « Առաջին Թագաւորն Աղսպար, որ եգիտ զ'Բժ կենդանակերպսն. յորդոց Սեթայ: Ի զլուխն երկայն ձաղարանն. զտակ, մէկ ձեռն կէս վերուցած, միւսն բան մի ցուցընելու ձեւով. զգետտուց զոյնն զբուի ոսկի, լազուարտ և ճնարակ:

Շարայաբեյի

ՊԱՏԾՈՒԹԻՒՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՏՊԱԳՐՈՒԹԵԱՆ

(Տես յ'էջ 337)

Ինչեւի ցմահ Միւթարայ արքայի և քանի մը տարի ալ տնդին, Մերոյն Ղազարու միաբանից ինքնագիր երկասիրութիւնք կամ Թարգմանութիւնքն, ինչպէս ըսինք, կը տպագրուէին առ Պորթուգի. բայց երբ հայազիր տառից և անոնց կազմարաց տեսարք եղան, սկսան իրենց ուզած և կամ շահաւոր կերպով ծառայող տըպարանատեսարց ձեռքովը օգտուիլ: Բնականաբար չէր կրնար Պորթուգի գոհ ըլլալ այս փոփոխութենէն, մանաւանդ թէ կ'ենթադրէր որ մասնաւոր արտունութիւն մը իրեն տըրուած ըլլայ հասարակապետական կառավարութենէն, և իրաւունքէն չէր ուզեր հրաժարիլ. ուստի զատ ուզեց բանալ Միւթարեանց դէմ: Այսպիսի անհամաձայնութեան մը նկատմամբ հետեւեալ տեղեկութիւնները կը քաղենք Ուխտիտ Ժամանակագրութենէն. « Առ Ժամանակօք անցեալ տարւոյ (1754) ելին ոմանք. ձեռնարկել ի տպագրութիւն գրեանց մերոց... մանաւանդ Անտոն Պոռ-

թուին. որ ապառնայր զգրեանս մեր՝ որպէս զՅունացն՝ առանց ակնածութեան ինչ տպագրել, վասն ստորունոյ մեր ի տպարանն նուրա: Վասն որոյ և ես վճռեցի ճար տանել այսմ փաստս: Ետմն ամիս հարկ եղաւ մաքառիլ՝ պետական զօրաւոր պաշտպանութեամբն ալ, և վերջապէս ընդունեցաւ արտունութիւն. առած տպարանին մէջ առնել զհրատարակութիւն գրոցն, վանքին յատուկ տառերն. և իրենց ամենայն ջանիւքն չկոցան խափանել զայն, ոչ Պորթուգին և ոչ այլք որ հետը միացեր էին: Ուստի և կը տեսնենք որ յայնմ հետէ Միւթարեանք՝ մերթ Դեմետրեայ Թէոդոսեան, մերթ Վաղվազեան և մերթ Փիացեան տպարանաց մէջ կը գրուան զգրքերն, մինչև որ 1789ին մասնաւոր և իրենց կղզւոյն վրայ առանձին տպարան մը ունենալու հրաման կ'ընդունին:

Այլ նոր տպարանին առաջին հրատարակութիւնն կ'ըլլայ սրբոյն Գրիգորի Նարեկացւոյ Երգոց երգոյն Մեկնադեան գիրքը, յո-

բոյ ի ճակատն զորոյն ալ է « ի վանս Սրբոյն
Ղազարու, յանուն Անտոնիոսի Պոլիթի » ։
Ասկէ զատ, հետեւալ 1790 տարւոյն Օրա-
ցոյցը, փոքրապիւր Նարեկ, Նոր կտակարան,
Սյալմաս, միշտ նոյն յաւելումով ի ճակա-
տուն ։ Այս կերպով հրատարակուած են մինչ
ի 1794 և 95 եղած տպագրութիւնք, և
անկէ ետքը բոլորովին վերացուած . միայն
աւտորիական կառավարութեան օրինաց համե-
մատ՝ պարտական ըլլալով պետական գրաբն-
նըի հաւանութիւնն և հրամանն ունենալ .
հարկ եղաւ քիչ մը ժամանակ խառնական
լեզուով Հրամանաւ մեծաւորաց Con li-
cenza de' superiori գնել՝ ի վերջ տպա-
գրեալ գրոց ։

* *

Սրբոյն Ղազարու վանաց տպարանէն լոյս
տեսած հրատարակութիւնք խիստ անշուք են
առջի բերան, մանաւանդ զործածուած թղթ-
թիւն և այլ տպագրական պարագայից նկատ-
մամբ ։ Առաջին կարգաւորողն եղած է Սիւր-
մէլեան Հ. Խաչատուր, ապա հետզհետէ
Սամաբեան Հ. Սամուէլ, Սորկունեան Հ.
Յովհաննէս, որ Գաղղիոյ մայրաքաղաքին
մէջ գտնուելու առիթէն ալ օգտուելով, հին
տառից նոր կերպարանք և ձեւակերպութիւն,
նոր ալ ստուաւ, և բազմատեսակ գլխադիր,
բոլոր և նոսր տառեր ալ փորագրել տալով,
անոնց հետեւողութեամբ, և երբեմն նաև ա-
ւելի վայելչական ձեւերով և ճաշակաւ ազ-
գային այլ և այլ տպարաններ իրենց տառից
մթերքը ձօնացուցին, պարծանք և գեղեց-
կութիւն բնծայելով հայ արուեստին այս մա-
սին. և առանձինն՝ և թերեւ շատեր գե-
րագանցելով, համանուն Ուստին տպարանն
ի վիճինաւ, և Արամեանն ի Պարսիս ուր
նախ մրցակից երևցաւ Մխիթարեան գործա-
րանին, և ապա փոխարեւոյց ի Մարսիլիա և
ի Պոլիս ։ Կը թողունք ուրիշ տպարանաց
յիշատակութիւնն, որ վերջի քսանութիւնց տա-
րիներու մէջ արծառապէս փայլեցան ի Պոլիս,
ի Տիփսիս, ի Մոսկուա և ի Պետրպոլիս ։
Վենետիկոյ Մխիթարեան տպարանին մէջ՝
բաց ի հայկական տառից, արեւելեան ուրիշ

ազգաց տառեր ալ աւելցան, և անով ջանք
մը երևցաւ աւելի հոշակ մը տալ անոր՝ ճո-
խութեամբ նաև ստար տառից, և այդ բազմ-
ազգի տառիւք առաջին անգամ՝ տպագրեցաւ
Շնորհալի սուրբ հայրապետին Հոսատով
խոստովանիմ աղօթքն քսանուորաւ լեզուով ի
1833, և ընծայուեցաւ Գալիլէյմոս Նա-
սաի և Բելգիոյ Թագաւոր և Լիւքսեմբուրգի
դքսին, իր գլխաւոր պաշտօնէին ձեռքով, և
որ ի 15 սպիլիի հետեւեալ տարւոյն՝ գրէր
և ծանուցանէր ի վանս. «... Je me suis
empressé à remettre à S. M. le Roi,
le cadeau interessant d'un exemplaire
de choix de l'edition polyglotte des
Praeces S. Nierses Clajensis, que vous
avez bien voulu à confier à cette
fin ; et S. M. sensible à cette atten-
tion bienveillante, a non seulement
ordonné la deposition de ce volume
dans la Bibliothèque royale, ici en
ville (Լա-Հէյ), mais a daigné aussi, par
un arreté spécial, décerner à votre
etablissement util, la médaille d'hon-
neur, en argent, destinée, comme une
rémuneration royale vis-à-vis des per-
sonnes, et portant d'un coté, son ef-
figie, et de l'autre une inscription
honorable, en mémoire de ce present » .

Եւ այսպիսի էր արձանագրութիւնն . փո-
րագրեալ յատկապէս. Ven. PP. — Mo-
nasterii Armenici, — in insulam —
S. Lazari Venet. — Pro oblato li-
bro — praecium S. Niers. Claj. —
XXIV linguis — conscriptarum. —
ab ipsis — typis excusso. — Rex
dedit. — MDCCCXXXIV ։

Յետոյ ճոխ և ընտիր տպագրութեամբ
այլեւայլ ուրիշ գրուածքներ ալ հրատարակուե-
լով՝ ընծայուեցան սրբազան քահանայապետաց
Պիոսի Թ. և Լեոնի Ժ. Գ., իրենց քահանա-
յութեան և եպիսկոպոսութեան յորելանանե-
րու առթիւ, և կայսերաց Աղեքսանդր Ա.
Նիկողայոս Ա. և Աղեքսանդր Բ. Ռուսիոյ
Փրանկիսկոսի Յովսէփայ Աւարիոյ, և Նա-
պոլէոնի Գ., Գաղղիոյ, և Վիկտորիոյ Թա-
գաւորաց Անգլիոյ ։

Տիեզերական աշխարհաճիւղից առթիւ ալ զրկուեցան նոյն տպարանի արտադրութիւնք, երկիցս ի շոնդոն, կրկին անգամ ի Պարիս, և ի 1870 ի Վիեննա և այլաբ, և ամէն տեղ արծաթի մետալի ընդունելու թեամբ վարձատրուեցան :

Աւելորդ կը սեպենք յիշել պատկերազարդ բազմաթիւ հրատարակութիւնք, մասնաւոր մեր հայրենեաց վերաբերեալ հմտական զբոսիւթիւնք, ներկայացընելով անոնց անբաւ կաց, ժամանակին անխնայ ձեռքէն ազատած և մինչ առ մեզ հասած կերպարանաց նկարները :

Այսպէս շարունակած է, և լիայոյս ենք որ պիտի շարունակէ՝ ժամանակին յառաջագիմատէր ոգւոյն և ճարտարութեանց հետ համաբայլ ընթանալով՝ աւելի եւս արժանաւոր երևնալ իր համբաւոյն :

Այս մաղթանքը կնքելով խօսքերնիս, անցնինք միւսանգամ յարեւելս և ի Պոլիս :

* *

Այդ մեծ և բազմահայ ոստանին մէջ անհանդ 1677ին և հետեւեալ տարւոյն, երկու գրոց տպագրութիւնք եղած փէոմիքոնեան իրեմիա բանասիրի շանդով : Բայց անհարթ և անարուեստ տպագրութիւնն, ու անհա և զժուարճութեան թառքն՝ շուտով խափանուեցան, որով բաց ի յիշեալ երկու գրոց ոչ ինքն իրեմիա, և ոչ այլք կրցան ուրիշ նոր արտադրութիւն մը ընծայել :

Անցան տպագրական անգործութեան քսան տարիներ ի Պոլիս :

Բայց 1698—1700 տարիներուն հայկական տպագրութիւնք նորէն կը սկսին ի քաղաքին, և նշանակուած առաջին թուականին (1698) հոգեօրական գրքի մը հրատարակութեան կը հանդիպինք, խոստովանոթեանց կոչուած, որիչ Սրբայն թովմայի համանուն մակագիրը կրող գրքոյկէն, որ ի 1701 տը պատրուած է ի վենետիկ, ինչպէս դարձեալ այս վերջի քաղաքին մէջ 1727ին հրատարակեալ նոյն անունն ունեցող գրութենէն՝ Թարգմանութեամբ Միհրիպ Պետրոս մարգարէի : Մեր նշանակածին յիշատակա-

գրութեան մէջ կ'ըսուի, թէ տպագրութիւնն (թերեաւ և շարագրութիւն կամ Թարգմանութիւն) եղած ըլլայ « հոգաբարձութեամբ Աստուածատուրի Դաշտեցոյ » : Թէպէտեւ տպարանի անուն չկայ, բայց, հաւանական կը թուի որ Պենդոյոնի կոչուածին արգասիքն է, ուր և Միսիթար արքայ իր առաջին հրատարակութիւնքն ըրաւ քանի մի տարի ետք, ինչպէս տեսանք :

Կրնայ դարձեալ նոյն Աստուածատուր տպարանին ըլլալ՝ որոյ անունն՝ իբրեւ տպագրիչ կը յիշատակուի ի 1700 թուականին ի Պոլիս և առաջին մեղի ծանօթ հրատարակութիւնն է Նարէկ մը « տպագրեցեալ ներ գործարանում որոյն Մինասայ զօրավարի... ի տպարանի պարոն Կարապետի որպէս պարոն Աստուածատուրի » Արդեամբք և հոգաբարձութեամբ և ծախիւք Տիգլանեցի Մինասի որդւոյ Ղազար երիցոյ » : Գրքին վերջը գրուած յիշատակարանին մէջ ալ կը պատմուի, թէ՛ Երուսաղեմի պատրիարքն Մինաս արքեպիսկոպոս՝ Հայոց 1140 թուականին երթալով յերուսաղեմ, ըստիւր և կատարեալ օրինակի մը հանդիպել է նոյն գրքին, յորում նախկին տպագրութեանց մէջ պակաս հինգ եւս զլուսեք բանից աւելի կը գտնուէին : Ապա երթալով յէջմիածին, նոյն վտանց մատենապարանէն, ինչպէս նաեւ ի Սաղմոսականից, ի Խորվիրապէ և յԱնապատէն Սեւանու, ուրիշ հինգ օրինակ ալ բերել առաւ, ու բաղդատելով սրբազրեց քովը գտնուած օրինակին վրայ. և ի դարձին ի Պոլիս՝ տեսնելով որ կ'ուզեն տպագրութեամբ հրատարակել, յոժարութեամբ առաւ իր աշխատութեամբ պատրաստուած ու բաղդատուած օրինակը, որպէս զի անոր համեմատ ընեն հրատարակութիւնը :

Աստուածատուր տպարանէն ի ըլլայ ընծայուած է և Ժամագրոց առաջին մեծագիր տպագրութիւնն ի Պոլիս, յորոյ ի յիշատակարանին կը նշանակուի « շարաբարդօզ գիրքիս ամենեցուն ծառայ Աստուածատուրքս » : և երկրորդին մէջ ալ կը յանձնէ յիշատակել « զպարոն Խուսապէրտին, զի եւս տպել Ժամագիրքս այս յիշատակ ծնողաց իւրոց » :

Աստուածատուր և իրեն յաջորդաց հրա-

տարակութիւնը կը շարունակուին մինչև իննս
և տասներորդ Վարդապետական քառորդը,
և մեծապէս օգտակար և շահաւէտ գործու-
նելութեամբ: Գրոց կարօտութիւնը զգալի էր,
ընթերցասիրութիւնն՝ մասնաւոր նախնեաց
գրուածոց և երկատրած թարգմանութեանց,
կը սկսէր աճել և զարգանալ, ուստի կը
փնտռուէին բաւական հետաքրքրութեամբ
բնականաբար տպագրողք՝ շահագրութեան
նպատակաւ ալ, անոնց հրատարակութեամբ
կը պարտաւէին, մասնաւոր զի նորանոր
գրքեր յորինելու կամ թարգմանելու բաւա-
կանութիւն ունեցողք զեռ սակաւաւորք էին
յազգին: Նախընթաց դարուն մէջ հռչականուն
էր՝ նախնեաց գրուածները տպագրութեամբ
ընդհանրացնելու գովելի ջանքովը՝ կոտ-
տանդնուպոլսոյ պատրիարքն Յովնանէս կու-
լոտ, և ներկայ դարու մէջ ալ կը շարուն-
ակէր իր ժամանակը: Ե այլ և այլ նախնեաց
գրոց տպագրութիւններ ըրաւ իր կամ բարե-
բարաց ծախիւր և օժանդակութեամբ: Ինչպէս
Մատենադպրոցեան մէջ նշանակուած յի-
շատակարարներէն կրնան տեղեկանալ ըն-
թերցողք: Պաղատասար գալի մ'ալ կը յի-
շատակուի իրմէ ետքը, որ բաւական տեղեկակ
հայ լեզուի, նիւթական օգնիչ մ'էր տպա-
գրողաց, սրբագրելով շարուածքը, բայց եր-
բեմն նոյն ազատութիւնը բանցընելու իրա-
ւունք կարծելով ունենալ բնաբաց վրայ,
փոփոխութիւններ ներմուծելով թէ լեզուի և
թէ ուրիշ տեսակետով, ուր ի նախնեաց ա-
ւանդուած ամենայն գրուածք՝ անձեռնամերձ
պիտի յարգուին, և եթէ սխալմունք մ'ունե-
նալ ենթադրուին, որ կրնայ հանդիպել, ի
ստորեւ իջնոց տպագրացն ի ծանօթութեան
նշանակութիւն:

1704 թուականէն Սարգսի անունով տը-
պարան մ'ալ կը սկսի և կը շարունակուի ի
Պոլիս, յորում հրատարակուած է Տօնացոյց
գրոց մեծապիւր հրատարակութիւն մը, և ի
ճակատուն նշանակելով, ինչպէս ժամանակին
սովորութիւնն էր, թէ Նահապետ կաթողի-
կոսի ժամանակ եղած էր այն, կը յաւելու-
« առ ի մէջ յոյժ խնդրող գտաւ ըստ այսմ
Տօնացոյցի »: Ի Յիշատակարանին «... ետ
կարողութիւն հասցանել ի կատար... զգիր»

ըրա... ի հայրապետութեան Նահապետի ա-
մենայն Հայոց կաթողիկոսի... և պատրիար-
քութեան մայրաքաղաքիս Կոստանդնուպոլսոյ
Աւետիք վարդապետի. ի թիվակնութեանս
Հայոց ՌԻՇՄԱ, յամենայն մայիսի »:

Սարգսի գործարանն հաստատուած էր բնիկ
հովանաւոր եկեղեցւոյ Տիրամօրն որ առ պա-
տրիարքարանաւ, և ձեռքը նորաձոյլ երկա-
տեսակ տառք, խոշոր և մանր: Առաջին
արգասիքն եղաւ մեր արդ իսկ յիշատակած
Տօնացոյցն, և գրեթէ կէս դարու մէջ շարու-
նակաբար եւ անընդհատ գործեց, նախ ան-
ձամբ, և յետ մահուանն անցնելով Մար-
տիրոս որդւոյն ձեռք, 1752. թուականէն
անգին յիշատակութեանը շեւք հանդիպիր,
Բայց այս յիսուն և աւելի տարիներու մէջ
տասնեւութ գիրք հրատարակուած կը գտնենք
Սարգսեան տպարանէն. և նախ վերը յի-
շուած Տօնացոյցէն անմիջապէս ետքը (1704)
մեծադիր և առեւնի խամագիրք մը, համե-
մատ Աստուածատուր տպարանէն ընծայու-
ածին, աւելցնելով միայն ի յիշատակարա-
նին՝ թէ « շարաբարօղ զգրիս, ամենեցուն
ծառայ զՍարգիսն (յիշեցէք) »:

Պոլսոյ մէջ գործեալ 1708 թուականին՝
Գրիգորի ուրումն տպագրապետի Մարգարանե-
ցւոյ գործարանի՝ յիշատակութիւնն կը սկսի,
յորում այդ տարւոյն՝ Աղաբանգիդոս գրոց
առաջին տպագրութիւնն կ'ըլլայ. « ի յեր-
բոյց ամի հովնապետութեան, ինչպէս կ'ախ-
արկուի ի ճակատուն, եկեղեցւոյն. Գրիգ-
որոսի, Տեառն Աղբքսանդր սրբազան կա-
թողիկոսին ամենայն Հայոց սուրբ Էջմիա-
ծին, նորին հրամանաւն պաշտօնարեալ տպա-
գրեցաւ ի բաղաբիտ կոտտանդնուպոլսոյ »: Ի
տպարանն և ձեռամբ Գրիգոր գալի, որդւոյ
Մկրտչի Մարգարանեցւոյ:

Հրատարակողն՝ Աղաբան. Աստուածատուր
վարդապետ՝ ի յիշատակարանի գրոցն կ'ա-
ւանդէ, թէ՛ երբ նախարկութեամբ կու գայ ի
Բիւզանդիոն, կաթողիկոսն առեւր էր նմա
զօրինակ մի գրոցն՝ յանձնելով որ տպագրել
տայ: Բայց ժամանակն անցարմար դատուե-
լով, հարկ տեսեր էր նուիրակն երկու տա-
րիէն վերագործընել առ կաթողիկոսն՝ իրեն
յանձնուած աւանգը մինչեւ արդա բարեպաշտ

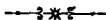
տուն անձ մը, Գալուստ՝ Մուրատի Ազու-
լեցոյ Գողթնեայ, տպագրութեան ծախքը
տալով հրատարակեց ի ձեռն « տպագրապետ
Գրիգորի դպրի »:

Իր քովը տպագրեցաւ 1713ին Յովհան-
նու Մրզուզ վարդապետի կրթութիւն հասա-
ցոյ կոչուած երկարիրութեան երկրորդ տպա-
գրութիւնն, որոյ վերջաբան յիշատակարանէն,
և Գրիգորի տպագրական գործունէութեան
արդիւնքէն՝ ընդհանրապէս յայտնի կ'երեւնայ:

Թէ՛ որչափ և որպիսի փոյթ ունէր ի նախ-
նեաց աւանդուած և անկորուստ մնացած գը-
րուածներն՝ տպագրութեամբ ազգին ընտանի
և մատչելի ընել. « ի վաղուց հետէ, կ'ըսէ,
ածեալ իմ զմտաւ՝ տպեցեալ խորովէ ի
օրտի, եթէ սրբան գրեանք տատաժայինք...
արտադրեցեալք զոն ի մերս, և ահա ոչ ե-
րեւին ներկայապէս »:

Շարադարեի

ՀԱՄԵՐՈՍ ԵՒ ՀԱՅՔ

ՀԱՄԵՐՈՍի գիրքն, ի բաց առեալ իւր
փոխադրական և գիւցադնական մա-
տերը, զարմանալի կերպով ճամբիտ
է: Արեւելեան կենաց մեղի տուած նը-
կարագրութիւնն՝ կարծես ներկայ ժա-
մանակիս պատկերն է: Մ. Ա. ֆէյլէ (M.
A. Feillet), որ Մ. Գ. Գիգէի (M. P.
Giguët) թարգմանած Հոմերոսի գիւցադ-
ներգութիւնը համառօտեք և ծանօթութեամբ
նոխացուցեր է, հետեւեալ գիտազոյթիւնները
կ'ընէ այն բացատրութեան նկատմամբ, ո-
րով Աքիլլէս կը նախատէ զԱլամենտն,
կոչելով՝ զինքը չընաձեայ՝ (χυνδός θυμῶν
ἐχων). « Այսպիսի նախատինքներ այլ ևս
մեր ճշտութեան չեն պատշաճիր. Հոմե-
րոսի քերթութիւնք յատուկ և նախկին բա-
ցատրութիւնք են »: Այս, կ'ընդունիմ՝ թէ
պարիսեան դահլընաց մէջ չի գործածուի
այսպիսի յիշոց, այլ արեւելքի մէջ տալէն օր
գործածական է: Իմ հայագի հայրենակցաց
սոքա դասակարգին մէջ յաճախ կը գործա-

ծուի շան աչք բացատրութիւնը, որ ճշդիւ
Աքիլլէսի, բրած նախատինքն է: Մովսէս
Խորենացի, որ հայոց Հերոդոտոսը անուա-
նուած է, կը պատմէ թէ Զարմայր՝ հա-
յոց նահապետն՝ Եթովպացոց հետ միասին
Պրիամոսի օգնութեան գնաց, և թէ Աքիլ-
լէսի հարուածներուն զոհ եղաւ: Կարելի էր
տարակուսել ուրիշ հայ-տորոյական զաշնակ-
ցութեան վաւերականութեան վրայ, եթէ
չուզուէր նոյնացնել հայերը « ամենահեռա-
ւոր Ասկանիոյ փոխգացոց » հետ, զորս կը
դնէ Հոմերոս Տրոյացոց զաշնակցաց թուոյն
մէջ, սակայն գրեթէ անտարակոյս է հայոց
և Տրոյադացոց կամ Յունաց մէջ եղած ազ-
գակցութիւնն: Հոմերոսի նկարագրած յու-
նական սովորութիւնները գտած եմ ես գրե-
թէ ամբողջովին ժամանակակից հայոց մէջ,
ոչ թէ եւրոպական քաղաքականութեամբ կեր-
պարանափոխ եղած գասակարգին մէջ, այլ
ստորին ժողովրդական դասին մէջ՝ որք չեն
գիտեր ո՛չ իշխականը և ոչ Ոգիւսականը, ա-
նոց մէջ՝ որք չեն գիտեր այբուբենը: Ես
անխափր մի քանի օրինակներ մէջ պիտի
բերեմ: